

RAQAMLI DAVRDA MUALLIFLIK HUQUQINING AHAMIYATI.

Aminova Maftuna Madiyor qizi

Toshkent shahridagi Singapur Menejmentni Rivojlantirish Instituti, Yuridik bo'limi, Yuristi

E-mail: m.madiyorovna@gmail.com

Annotatsiya: Maqolada O'zbekiston Respublikasida intellektual mulk huquqining vujudga kelish va rivojlanish bosqichlari, shuningdek, mualliflik huquqining ahamiyati yoritilgan. Raqamli davrdagi mualliflik huquqining asosiy muammolardan biri bo'lgan onlayn firibgarlik va ularni tarqatish masalasi muhokama qilingan.

Kalit so'zlari: mualliflik huquqi, kontrafakt nusxalar, qo'lyozma, mashinkalangan yozuv, notali yozuv, og'zaki, ovozli yoki video yozuv.

Аннотация: В статье описаны этапы создания и развития права интеллектуальной собственности в Республике Узбекистан, а также значение авторского права. Одной из основных проблем авторского права в эпоху цифровых технологий является онлайн-мошенничество и его распространение.

Ключевые слова: авторское право, контрафактные копии, рукопись, машинописный текст, нотная запись, устная, аудио- или видеозапись.

Abstract: The article describes the stages of creation and development of intellectual property rights in the Republic of Uzbekistan, as well as the importance of copyright. One of the main copyright issues in the digital age is online fraud and its distribution.

Keywords: copyright, counterfeit copies, manuscript, typescript, musical notation, oral, audio or video recording

Kirish.

Intellektual mulk xalqaro shartnoma normalari asosida butun dunyoda bir xil tartiblar, usullar va shakllar bilan tartibga solinadi. Xususan, AQSh, Yevropa Ittifoqi mamlakatlari va O'zbekistonda intellektual mulk obyektlarini ro'yxatga olish va himoya sertifikatlarini berish tartiblari bir xil. Intellektual mulk obyektlarini huquqiy muhofaza qilishga oid barcha mamlakatlarning ichki qonunchiligida belgilangan

qoidalar intellektual mulk sohasidagi xalqaro shartnomalar talablariga muvofiq hisoblanadi. Xalqaro shartnomalarga muvofiq ixtirolar, foydali modellar, sanoat namunalari, o'simlik navlari va hayvon zotlari, tovar belgilari (xizmat ko'rsatish belgilari), geografik ko'rsatkichlar, tovar kelib chiqqan joy nomlari, EHM dasturlari va ma'lumotlar bazalari intellektual mulk obyektlari milliy idoralari tomonidan himoya qilinadi, ya'ni ular davlat ro'yxatidan o'tkaziladi va tegishli himoya sertifikatlari beriladi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011-yil 24-maydagi PQ-1536-son Qaroriga asosan Intellektual mulk agentligi tashkil etildi. O'zbekistonda 2019-yilgacha intellektual mulk obyektlarini huquqiy himoya qilish O'zbekiston Respublikasi Intellektual mulk agentligi (Vazirlar Mahkamasiga bevosita hisobdor) tomonidan amalga oshirildi.

Prezidentning 2011-yil 24-maydagi "O'zbekiston Respublikasi Intellektual mulk agentligini tashkil etish to'g'risida"gi PQ-1536-son qaroriga muvofiq, O'zbekiston Respublikasi Davlat patent idorasi hamda O'zbekiston mualliflik huquqini himoya qilish respublika agentligi negizida O'zbekiston Respublikasining Intellektual mulk agentligi tashkil etildi.

Prezidentning 2019-yil 2-fevraldagi "Intellektual mulk sohasida davlat boshqaruvini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PD-4168-son qaroriga asosan O'zbekiston Intellektual mulk agentligi Adliya vazirligi tasarrufiga o'tkazilib, uning huzuridagi Intellektual mulk agentligi etib qayta tashkil etildi. Adliya vazirligi (keyingi o'rinlarda Agentlik deb yuritiladi).

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Mualliflik huquqi fuqarolik huquqining ajralmas qismi bo'lib, ushbu sohaning asosiy tarkibiy qismlaridan biri hisoblanadi. U fan va adabiyot, san'at asarlarini yaratish, ularning qadr-qimmatini, shuningdek, ifodalanish usulidan qat'i nazar, tatbiq etiladi. Mualliflik huquqiga, shuningdek, ijrochilar, fonogramma ishlab chiqaruvchilar, eshittirish tashkilotlari va boshqa huquq egalari manfaatlarini himoya qiluvchi turdosh huquqlar kiradi. Umuman olganda, mualliflik huquqi ijodkor

shaxslarning huquq va manfaatlarini himoya qiluvchi, madaniyat va intellektual mulk rivojiga hissa qo‘shadigan muhim institutdir.

O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 53-moddasiga muvofiq, “Har kimga ilmiy, texnikaviy va badiiy ijod erkinligi, madaniyat yutuqlaridan foydalanish huquqi kafolatlanadi. Intellektual mulk qonun bilan muhofaza qilinadi”.

Davlat jamiyatning madaniy, ilmiy va texnikaviy rivojlanishi haqida g‘amxo‘rlik qiladi.

Ushbu konstitutsiyaviy tamoyil ijod erkinligi kafolatlaridan biridir. Mualliflik huquqi tatbiq etish shakli va ifoda yo‘sinlari Fuqarolik kodeksining 1041-moddasida aks etgan. Raqamli davrda mualliflik huquqi haqida gapirishdan oldin mualliflik huquqi nima ekanligini bayon qilsak.

Mualliflik huquqi - adabiy, badiiy, musiqiy yoki dramatik asarlar kabi asl asarlarni yaratuvchilarga mutlaq huquqlar beruvchi huquqiy tushunchadir. U ijodkorlarga o‘z ijodlarini nazorat qilish va boshqalar tomonidan ruxsatsiz foydalanishdan himoya qilish huquqini beradi. Mualliflik huquqining maqsadi ijodkorlarga o‘z asarlaridan moliyaviy foyda olish imkoniyatini berish orqali ijodiy ifodani rag‘batlantirish va mukofotlashdir. O‘zbekiston Respublikasining “Mualliflik huquqi va turdosh huquqlar to‘g‘risida”gi 42-son Qonuni 20.07.2006 yilda qabul qilingan. Ushbu qonunning 5-moddasida mualliflik huquqining obyektlari keltirilgan bo‘lib, u quyidagi biron-bir obyektiv shaklda bo‘lgan oshkor qilingan asarlarga ham, oshkor qilinmagan asarlarga ham tatbiq etiladi:

- yozma (qo‘lyozma, mashinkalangan yozuv, notali yozuv va hokazo);
- og‘zaki (omma oldida so‘zlash, omma oldida ijro etish va hokazo);
- ovozi yoki video yozuv (mexanik, magnitli, raqamli, optik va hokazo);
- tasvir (rasm, eskiz, manzara, tarh, chizma, kino-, tele-, video- yoki fotokadr va hokazo);
- hajmli-fazoviy (haykal, model, maket, inshoot va hokazo);
- boshqa shakllardagi.

Mualliflik huquqi g‘oyalar, prinsiplar, uslublar, jarayonlar, tizimlar, usullar yoki konsepsiyalarga emas, balki ifoda shakliga nisbatan tatbiq etiladi.

Bundan tashqari qonun bir qatorda mualliflik huquqi egalarining huquq va majburiyatlarini belgilab beradi, himoya qilish doirasi hamda ijro etish tartiblarini belgilab beradi. Ushbu qonunga ko'ra, ijodkorlar o'z asarlarini omma oldida namoyish etish yoki ijro etish hamda asl ijodi asosida hosila asarlar yaratish mutlaq huquqiga ega. Ushbu huquqlar, odatda, ish turiga va yurisdiksiyaga qarab o'zgarib turadigan ma'lum bir vaqt uchun amal qiladi.

Mualliflik huquqi himoyasi asl asar yaratilishi bilan avtomatik ravishda yuzaga keladi. O'zbekiston Respublikasida asarni himoya qilish uchun mualliflik huquqini ro'yxatdan o'tkazish talab qilinmaydi. Agar kimdir mualliflik huquqi bilan himoyalangan asarni buzsa, mualliflik huquqi egasi ruxsatsiz foydalanishni to'xtatish uchun zararni qoplash va ko'rsatmalar kabi choralarni izlash uchun qonuniy choralar ko'rishi mumkin. Mualliflik huquqi quyidagi biron-bir obyektiv shaklda bo'lgan oshkor qilingan asarlarga ham, oshkor qilinmagan asarlarga ham tatbiq etiladi[6]. Ushbu tamoyildan shuni anglash mumkinki, obyekt muhofaza qilinishi uchun avvalo, u obyekt sifatida mavjud bo'lishi kerak. Asarning u yoki bu obyektiv shaklda ifodalanishi, qoida tariqasida, uni u yoki bu moddiy predmet shaklida – kitob, kasseta, haykal va boshqa shu kabilarda aks ettiradi. Bundan faqatgina omma oldida so'zlash, omma oldida ijro etish va boshqa shu kabi asarni og'zaki ifodalash shakli mustasno. Bu o'rinda shuni nazarda tutish kerakki, intellektual ijodiy faoliyat natijasiga yoki individuallashtirish vositasiga bo'lgan mutlaq huquq bunday natija yoki individuallashtirish vositasi aks ettirilgan moddiy obyektga bo'lgan mulk huquqidan qat'i nazar mavjud bo'ladi.[7-8]

Mualliflik huquqini himoya qilish muddati odatda muallifning umri davomida va uning vafotidan keyin 70 yil davom etadi, garchi asarlarning ayrim turlari uchun maxsus qoidalar mavjud bo'lsada.

Mualliflik huquqi egalarining huquqlari:

Mualliflik huquqi mualliflik huquqi egalariga eksklyuziv huquqlarni, jumladan, takror ishlab chiqarish, tarqatish, ommaviy namoyish qilish yoki ijro etish hamda hosilaviy asarlarni yaratish huquqini beradi. Bu huquqlar ijodkorlarga o'z ishlarini nazorat qilish va monetizatsiya qilish imkonini beradi, bu esa ularning sa'y-harakatlari uchun munosib taqdirlanishini ta'minlaydi. Shuni ta'kidlash kerakki,

ushbu eksklyuziv huquqlar litsenziyalanishi yoki boshqalarga berilishi mumkin, bu ularga mualliflik huquqi bilan himoyalangan asarlardan foydalanish uchun cheklangan yoki to'liq huquqlarni beradi.

Amalga oshirish va javobgarlik:

O'zbekistonda mualliflik huquqining buzilishi ma'muriy javobgarlikka tortiladi. Mualliflik huquqi egalari huquqbuzarlarga qarshi choralar ko'rish, jumladan, ko'rsatmalar, zararni qoplash va buzilgan nusxalarni yo'q qilish uchun qonuniy choralar ko'rishlari mumkin. Qonun kontrafakt nusxalarini olib qo'yish va yo'q qilishni nazarda tutadi va huquqbuzarlik sodir bo'lgan tovarlarni olib kirish va olib chiqishning oldini olish choralarini ko'radi. Bundan tashqari, mualliflik huquqi buzilishining holatlari yuzasidan jarima qo'llaniladi.

O'zbekiston mualliflik huquqi bo'yicha bir qancha xalqaro shartnomalar va tashkilotlar, jumladan, 1886-yil 9-sentabrda qabul qilingan "Adabiy va badiiy asarlarni muhofaza qilish to'g'risida"gi Bern Konvensiyasigab O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining 2004-yil 27-avgustdagi 681-II-sonli Qaroriga muvofiq qo'shilgan[9].

Ushbu a'zolik mualliflik huquqini himoya qilish bo'yicha xalqaro hamkorlikni osonlashtiradi va mualliflik huquqi bilan himoyalangan asarlarning xorijiy yurisdiksiyalarda himoya qilinishini ta'minlaydi.

Raqamli davrdagi mualliflik huquqining asosiy muammolardan biri bu onlayn firibgarlik va mualliflik huquqi bilan himoyalangan kontentni ruxsatsiz tarqatishga qarshi kurashdir. Internetda raqamli kontentning keng tarqalishi bilan mualliflik huquqi bilan himoyalangan asarlarni ruxsatsiz ko'paytirish va tarqatish keng tarqalgan. Bu O'zbekistondagi mualliflik huquqi egalari uchun jiddiy qiyinchilik tug'diradi, chunki ularning raqamli makonda huquqlarini ta'minlash murakkab va resurslarni ko'p talab qilishi mumkin.

Ushbu muammolarni hal qilish uchun O'zbekiston mualliflik huquqi to'g'risidagi qonunlarini xalqaro standartlarga moslashtirish va raqamli muhitga moslashishga harakat qildi. O'zbekiston Respublikasining 2019-yilda Butunjahon intellektual mulk tashkilotining mualliflik huquqi bo'yicha shartnomasiga (Jeneva,

1996-yil 20-dekabr) qo‘shilishi bilan himoyalangan asarlarni himoya qilishni kuchaytirishga sodiqligini ko‘rsatdi. Bundan tashqari, mamlakat onlayn firibgarlikka qarshi nazoratni kuchaytirish bo‘yicha chora-tadbirlarni amalga oshirdi va raqamli kontentni himoya qilish uchun raqamli huquqlarni boshqarish vositalaridan foydalanishni rag‘batlantirish choralarini ko‘rmoqda.

Bundan tashqari, raqamli davr O‘zbekistondagi mualliflik huquqi egalari uchun ham yangi imkoniyatlar yaratdi. Raqamli platformalar va onlayn tarqatish kanallarining kuchayishi bilan ijodkorlar va huquq egalari global auditoriyaga va yangi daromad oqimlariga kengroq kirish imkoniyatiga ega. Ijodiy ishlarni raqamlashtirish mualliflik huquqi egalari turli raqamli kanallar orqali iste‘molchilarga yetib borish imkonini berdi, bu esa ko‘proq ta‘sir qilish va tijorat imkoniyatlariga olib keldi.

Raqamli davr taqdim etgan imkoniyatlardan to‘liq foydalanish maqsadida O‘zbekiston raqamli kontentni yaratish va tarqatish uchun qulay muhitni yaratishga e‘tibor qaratdi. Bunga raqamli infratuzilmani rivojlantirishni qo‘llab-quvvatlash, raqamli platformalarga sarmoya kiritishni rag‘batlantirish, ijodkorlar va raqamli xizmat ko‘rsatuvchi provayderlar o‘rtasidagi hamkorlikni rivojlantirish kiradi. Raqamli innovatsiyalar uchun qulay muhit yaratish orqali O‘zbekiston mualliflar va huquq egalari raqamli makonda mualliflik huquqi bilan himoyalangan asarlarining imkoniyatlarini maksimal darajada oshirish imkonini berishni maqsad qilgan.

Mualliflik huquqi qonunini raqamli davrga moslashtirishda erishilgan yutuqlarga qaramay, muammolar hamon saqlanib qolmoqda. Raqamli muhitda mualliflik huquqi himoyasini samarali ta‘minlash, adolatli foydalanish va adolatli muomala qoidalarini o‘rnatish, mualliflik huquqi egalari va foydalanuvchilar o‘rtasidagi huquqlarni muvozanatlash doimiy e‘tibor va takomillashtirishni talab qiladigan sohalardir.

Xulosa.

Xulosa qilib aytganda, raqamli davr O‘zbekistonda mualliflik huquqi to‘g‘risidagi qonun uchun ham qiyinchiliklarni, ham imkoniyatlarni keltirib chiqardi. Raqamli muhitda mualliflik huquqini himoya qilish va tatbiq etish muhim

muammolarni keltirib chiqarsa-da, O‘zbekiston o‘zining qonunchilik bazasini moslashtirish va raqamli innovatsiyalar taqdim etayotgan imkoniyatlardan foydalanish choralari ko‘rmoqda. Raqamli mualliflik huquqining rivojlanayotgan manzarasini hal qilishda davom etib, O‘zbekiston raqamli asrda ijodkorlar, biznes va iste’molchilar uchun yanada mustahkam va dinamik muhit yaratishga tayyor.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi 01.05.2023. 53-modda.
2. 1886-yil 9-sentabrda qabul qilingan “Adabiy va badiiy asarlarni muhofaza qilish to‘g‘risida”gi Bern Konvensiyasi.
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011-yil 24-maydagi PQ-1536-son Qarori.
4. Prezidentning 2011-yil 24-maydagi “O‘zbekiston Respublikasi Intellektual mulk agentligini tashkil etish to‘g‘risida”gi PQ-1536-son qarori.
5. Prezidentning 2019-yil 2-fevraldagi “Intellektual mulk sohasida davlat boshqaruvini takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PD-4168-son qarori.
6. O‘zbekiston Respublikasining “Mualliflik huquqi va turdosh huquqlar to‘g‘risida”gi 42-son Qonuni 20.07.2006. 5-modda 2-qism.
7. Turdialiev , M. A. (2021). Regulation of mnes by domestic and international policies. Збірник наукових праць SCIENTIA. вилучено із <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/scientia/article/view/17095>
8. Turdialiev, M. A., & Komilov, B. (2020). The Legal Issues Of International Investment Activity In Uzbekistan: Critical Analysis And Legal Solutions. The American Journal of Political Science Law and Criminology, 2(12), 16-21.
9. <https://lex.uz/docs/1310524>